

mos principes qui hoc ipsum iudicarunt, particulares facere reformationes et, ad postulationem populorum qui de cleri iniuris conquesti fuerint, adhibitis tecum sex aut octo germanis praelatis correctioni intendere. Nos et tua prudentia atque doctrina plurimum confidimus et illis agimus principibus gratias quorum tu sanctum propositum optimamque voluntatem ad nos perscripsisti, illorumque nomina (non enim per te scripta sunt) avemus intelligere, quo amemus etiam magis quos magnopere diligimus. Tu atque illi, iuncto cum voluntate bona optimo etiam consilio, quae ad salutem et pacem Germaniae pertinebunt et vestra virtute ac diligentia procurabitis et nobis iudicare non postponetis. Dat. Romae Decimaquarta Aprilis MDXXIV. Anno primo.

149.

Clemens VII. Cardinali Campegio.

(Clementis VII. Epist. ad principes per Sadoclet. scriptas. fol. 17.)
(14. Aprilis 1524.)

Gratum nobis admodum fuit ex circumspectionis tuae litteris intelligere postulari a te per eos Principes qui in isto Conventu Germaniae congregati sunt et quorum virtus et nobilitas maxime publicae saluti intenta est ut ad reformandos mores cleri Germaniae aliquis conventus indicatur, in quo tu debebas auctoritate et vice nostra praesidere; haec enim petitio et illorum optimam voluntatem prouersus nobis indicat et rem postulat ut arbitramur salutarem; cum praesertim ad eum quoque finem instituatur ut scismaticorum et prave sentientium omnino confundatur iniquitas; paxque et tranquillitas (id quod nos maxime expetimus) toti Germaniae reddatur. Quamobrem cum omnis ordinum ecclesiasticorum correctio iam pridem nobis desiderata sit, et quominus ad eam statim tractandam devenerimus his totius christianitatis bellorum et seditionum incendiis fuerimus impediti, aperiente viam nobis Deo per virtutem et bonam mentem istorum Germanie Principum tam temporalium quam ecclesiasticorum, Circumspectioni tuae dictum conventum celebrandi ac auctoritatem illius tibi tribuendi

ad correctionem morum et reformationem cleri Germaniae pertinentibus, ac in eo nostra vice et nomine honore eodem legationis praesidendi, amplam tenore praesentium facultatem simul concedimus et potestatem; in contrarium facientibus etc. non obstantibus quibuscumque etc.

Romae die XIV Aprilis MDXXIV Pont. Nostri anno primo.

150.

Fragmentum epistolae de rebus Augustae.

(Acta Wormatiensia 201.)

(15. Aprilis 1524.)

Domini Balthazaris de Wolffstall uxori scripsit:

Postquam prefectus die Mercurii ad Augustam venisset redditae fuerunt mihi die Jovis hora tarda littere eiusdem in quibus scripsit: Postquam ipse dicto die ad Augustam venisset, invenisset in Ecclesia Beate Marie Augustensis et cimiterio eiusdem multitudinem populi virorum et mulierum et apud illos septem pictores cum madidis spongiis qui imagines beatae Mariae Virginis et Sanctorum deleverunt usque ad certas imagines Crucifixi, sed in nocte sequenti imagines Crucifixi spurcissimo et fedo sanguine asperserunt et defedarunt, et cuidam statue beate Marie virginis coronam capiti eius impositam deponentes, eidem capiti feda stercore reimposerunt. Unquam diebus vite mee ex aliqua re magis turbata fui. Si solito gloriosam Virginem amatis, scio vos cordiatim ex hoc dolere. O Deus omnipotens defende benedictam Matrem tuam. Datum in Worde die Veneris 15 Aprilis 1524.

Capitulum continens ea, quae per Senatum Imperii in materia novarum Doctrinarum sunt conclusa, ut ut in recessu vernacula lingua est inserendum, quatenus ratione universalis Concilii, cum Sanctissimi Domini Clementis VII. Papae Legato in hanc sententiam conventum fuerit.

(Acta Wormatiensia fol. 218.)

(Mense Aprilis 1524.)

.... Quam insuper prefata nostra instructio Joanni Hannart Oratori nostro ad hanc Imperiale Diaetam data inter alia in se complectitur: Nos spe bona ductos qui Sacri Imperii status tamquam sanctae fidei defensores, et protectores mandato nostro de consensu Electorum, Principum, Praelatorum, Comitum, et aliorum statuum Wormatiae emanato obedienter parvissent, et satisfecissent, ac illud idem manutenuissent, Et ex eo quod promissa adimplere neglexerunt, non modicam ratione Republicae Christianae et totius Germanicae Nationis molestiam, et displicientiam concepisse; ea propter desiderium, et petitionem nostram iterum eo collocavimus, ut quivis Electorum, Principum, Praelatorum, Comitum, et Statuum, per se ipsum et apud subditos suos curaret, et efficeret, quod hujusmodi nostro mandato Wormatiensi deinceps adhuc obedienter obtemperaretur, cuius occasionem ad hujusmodi nostram petitionem, et desiderium, nostri et sacri Romani Imperii Electores, Principes, Praelati, Comites, et communes status inter se concordarunt, et concluserunt se velle dicto nostro mandato obedienter (quemadmodum et ad id se obligatos esse recognoscunt) pro virili sua, et in quantum possibile sit, parere, et illud adimplere et observare. Ac quo quelibet potestas apud Typographos, seu impressorum institas, et alias undique propiciat necessario, et provideat, ut deinceps famosi libelli, seu iniurirosae scripturae, et picturae in futurum in totum amoveantur, et ulterius non divulgentur, sive dilatentur, quodque in posterum ratione bibliothecarum iuxta tenorem predicti mandati nostri observetur. Verum si cuiquam aliqua circa praemissa gravamina vel impedimenta accederent, vel inferrentur, is ea nostro Locumtenenti et regimini significare poterit, qui a Nobis commissionem habent, pro ut et ipsis tenore

presentium seriose committimus: quatenus consilio et auxilio conquerentibus adsint, eos tueantur, et dictum nostrum mandatum omni diligentia exequantur, et ne bonum cum malo supprimatur, et tandem resolutio fieri seu adamussim examinari possit, quam viam in hac re quisque debeat amplecti, convenerunt nostri Locumtenentes, orator, Electores quoque, Principes, Praelati, Comites, et Imperii ordines cum Sanctissimi Domini Pontificis Legato hic presente, qui Generale, liberum, et universale Concilium Christianitatis tanquam summe necessarium per Beatitudinem Pontificis de consensu nostro, quanto citius, et quam primum possibile futurum sit ad locum convenientem in Germania prout decet indici, et publicari, et nihilominus interea temporis in diem Divi Martini proximum in civitate Spirensis, communis congregatio Germanicae Nationis celebrari, ac in eandem, ut praefertur, deliberari, et in consultationem poni debeat, quo pacto usque ad indicendum generale concilium sit agendum. Ad quam congregationem quivis Electorum, Principum, Praelatorum, Comitum, et aliorum ordinum status imperii se personaliter conferre teneatur. Verum si aliquis ex eis urgenti de causa personaliter adesse non posset, ex tunc id debeat unum vel plures graves et prestantes Consiliarios ad tractandum, consultandum, et finaliter de iis concludendum pleno et sufficienti mandato suffultos transmittere, quemadmodum litterae ad Principes, Electores, et alios Principes, et Status desuper decretae sunt, et potissimum ad eos, qui universalia studia in suis Ducatis, et Civitatibus habent, cum commissione quatenus per suos doctos praticos, expertos, et intelligentes consiliarios extrahi, et eligi current quicquid disputabile in novis doctrinis, et libris repererint, et quod ita extraxerint, Nobis, vel in absentia nostra, nostro Locumtenenti, et Principibus Electoribus, Principibus, et Statibus in dicta congregatione conventuris exhibeant, ut maiori fructu negotium hoc in futuro Concilio possit habere progressum. Debebunt insuper nostri Locumtenentes et constitutum Regimen, Principes insuper, Electores, Principes, Praelati, Comites, et Status Imperii circa prescripta singulari, et summa diligentia et advertentia prospicere, quod medio tempore Sanctum Evangelium et Verbum Dei secundum verum syncerum intellectum, et interpretationem Doctorum, a communis Ecclesia receptorum absque tumultu et scandalo praedicetur, et docea-

tur. Gravamina denique Nationis Germanicae per Principes, et Status saeculares contra Sedem Apostolicam in conventu proximo Imperiali hic celebrato, similiter et gravamina secularium contra Ecclesiasticos designata, consiliariis et personis per Principes Electores, Principes et Status ita, ut prefertur, deputandos ad examinandum et consultandum committi debent, ut ea studeant omni sedulitate et diligentia ponderare, revide, et sanum consilium suum quo pacto ad tolerabiles vias deduci possint in proximo communi conventu Imperiali. Nobis vel Locutentenit nostro Principibus quoque Electoribus, et statibus impartiri, quodque deinde in premissis ea, quae necessaria et oportuna visa fuerint deliberari et concludi possint. Ex speciali commissione Sacri Romani Imperii statuum Simon Ribisen iuris utriusque Doctor Canonicus maioris et Divi Pauli Wormatiensis Ecclesiasticorum prepositus Reverendissimi Wormatiensis antistitis ad hunc conventum missus orator fideliter transtulit, quod manu propria refert et attestat.

152.

Responsio R. Domini Cardinalis Campegii Legati ad recessum
conventus.

(Acta Wormatiensia 215.)

Considerato tenore resolutionis quam intendent Sacri Romani Imperii Principes, et status in hoc Noremburgense conventu, quo ad novas, imo antiquas, et alias damnatas haereses, mihi per eorum deputatos exhibita.

Imprimis illud dico placere, quod de revocatione mandati Wormatiensis dicunt, atque in hoc eos maxime hortor, ut re ipsa efficiant, quod praedictum mandatum effectualiter executioni mandetur, et observetur.

Secundo consideranda esse verba illa in prefatae resolutionis serie scripta, *et ne bonum cum malo suppressatur, et tandem resolutio fieri, seu ad anussim examinari possit, quam viam in hac re quisque debeat amplecti etc.* Ex quibus sensu videatur resultare non conveniens statibus Sacri Romani Imperii, quem innuant quod inter res istorum haereticorum sint aliqua bona, quae dato quod essent, cum veneno illita sint, et nihil

habeant nisi mortiferum, merito nullius debent esse considerationis, quum satis sit ex probatissimis autoribus longe meliora haurire. Nec minus innuere videntur dicta verba aliquam esse apud ea proferentes dubietatem in iis, quae fidei sunt, quod tamen a veritate maxime alienum est. Neque nisi ullus potest, aut debet esse dubitationi locus in iis, quae ab universali Ecclesia decisa sunt per hereticos deducuntur, etiam alias per Concilia universalia habita in Germania decisa sunt, et determinata.

Tertio quo ad universale Concilium liberum, a Sanctissimo Domino Nostro indicendum, et congregandum, quod et alias eisdem deputatis respondi, nunc etiam respondeo, et dico, illud non videri praesentaneum, ut res expostulat, remedium, quia nec repente, nec brevi tempore cogi potest. Si tamen Sacri Romani Imperii statibus, pro salute, et tranquillitate omnium visum fuerit ita expedire, recipio me apud Sanctissimum Dominum nostrum id curaturum, existimoque Sanctitatem suam intra legitimos terminos, quum de hac re cum Cesarea Majestate coeterisque Regibus, Principibus, et Populis Christianis tractaverit, atque de loco, tempore, modo, et coeteris ad id necessariis aliquid constitutum habuerit, quam primum per concordiam Principum, ad quam maxime anhelat, licuerit, illud indicturum.

Quarto quo ad communem congregationem Germanicae Nationis in die Divi Martini proxime futuri in civitate Spirensi fiendam, mihi nullo pacto videtur oportunum, aut expediens, qui talis congregatio fiat propter multas rationes. Non nisi sperandum est hac via quieti et tranquillitati huius Nationis recte consuli posse. Nam in tanto hominum numero, et diversitate disceptare de iis, quae pertinent ad fidem, periculosisssimum semper fuit, quia sacrarum litterarum imperiti, et Decretorum nostrae religionis expertes, nihil possunt commodo de iis, quae ad fidem sunt statuere. Et maxime quia suspicandum est illuc plures conventuros animo in haeresim inclinato, quique tum palam venenum illud proferent, quod egregie minus nunc dissimulant. Ac propteret huic periculo nos submittere non debemus. Quod si quid, ut saepe evenit, impiorum summa prevalente in eo conventu statueretur contra veram religionem, id nunquam postea sine sudore oblitterari posset, praedicti conventus auctoritate munitum. Accedit in-

super quod per hanc viam in Christiana religione schisma aeternum inducere possemus, dissidentibus in iis, quae pertinent ad fidem, Germanis, a coeteris Nationibus: quum verisimile non sit alias Nationes citra Pontificis autoritatem, a Germanis leges, aut ritus suscepturas: quod quantum futurum sit oportunum, et commodum rationibus pacis, quam tantopere inter Christianos Principes affectamus, nullus est qui nesciat. Infelicitas porro maxima, et indignitas insignis fuerit Christianae religionis, eadem vulnera continue refricare, atque in dubium ea revocare, quae centies ab Ecclesia, a Consiliis, ab Imperatoribus, Regibus, et universo Christiano populo damnata fuere: Praeterea in hac congregacione si omnis ordinis homines, quod affectare videntur et petunt, admittentur, et plebs una cum Principibus, Praelatis, et Principibus sedeat, et sentiant dicat, quid futurum sit, quaeve decreta haberi inde possint, quisque sibi cogitet. Si non admittentur, quid sine ipsis stabilitis et sancitis attributuri sint, nos dicite, qui scitis eos iam nulli sanctioni Pontificiae aut Imperatoriaie, vel consiliarii autoritatem aliquam reliquisse; clamabunt statim se exclusos, ne in eorum corio ludentibus assisterent, et rem suam cognoscerent. Itaque neque ad pacem, neque ad quietem, neque ad concordiam Germaniae congregationem hanc profutram induco. Quod si omisis, quae ad fidem et religionem spectant, dixerint aliqui predictam congregationem suscipiendam esse in hanc rationem, ut lapsi mores et Cleri licentia coercetur et restituatur: illud respondere libere possum, hujusmodi corruptelae iam satis cautum, et provisum esse, et leges in hac re multas latas esse, quae si observari mandentur, et ad id me sufficienti facultate munitum vocaverint, statim omnium fuerint restituta. Tota nisi huius rei ratio in hoc sita est, ut quae commode adinventa, et recte ad pacem et unionem Christianorum excogitata et edita sunt: ea inquam omnia custodiuntur, et serventur.

Quinto quo ad materiam gravaminum illud idem dico, quod et alias praefatis deputatis respondi, mihi magis placere, ut materia haec per Oratores eruditos et bene instructos apud Sanctissimum Dominum nostrum et Sedem Apostolicam tractaretur: idque tam pro dignitate Sedis praefatae, quam Sacri Romani Imperii, a quibus etiam plura impetraturi essent, quam in multorum opinione cadant. Nihilominus si maluerint hanc

rem mecum tractare, delectis ad id aliquot viris eruditis, probis, et honestis, ego me offero benigne auditurum omnia. Ac secundum justitiae honestatis, et aequitatis regulam, quaecumque fuerint corrigenda, mutanda, minuenda, cassanda, aut reformanda, correcturum, mutaturum, minuturum, cassaturum, aut reformaturum. —

Ejusdem replicatio.

Viso capitulo concernente materiam novarum haeresum Nobis per Sacri Romani Imperii deputatos ultimo loco exhibito ac, ut assererunt, per eos concluso, dicimus et respondemus nostrae intentionis esse nullo pacta circa Concilii Generalis congregationem et communem congregationem Germanicae Nationis ad diem Divi Martini proxime futuri in civitate Spirensi fiendam, quicquam polliceri, assentire, vel consentire ultra et praeter tenorem eorum, quae per Nos dictis Sacri Romani Imperii deputatis in scriptis data, et exhibita sunt.

Brevis mittendus Carolo V.

(Acta Wormac. 222.)

(Sub fine Aprilis 1524.)

Non dubitamus per plures iam Nuncios ad Majestatem Tuam esse perlatum, quanta rerum omnium confusione in dies magis fluctuet Germania ob Lutheranam sectam, adeo ut nisi quam citissime huic pesti obviam eatur, non de obedientia modo Majestati Tuae debita, sed de religione ipsa Christiana in ea provincia actum esse videri possit. Nollemus quidem, sed tamen quia res sic postulat, referre cogimur, eo passim in Germania deuentum impietatis et insaniae, ut nemo fere illic sit, qui non sub Evangelicae libertatis nomine, sed re vera diabolicae licentiae insidiis, suo sensu vivat; Adeo nulla habita divinarum, humanarumque legum ratione, nulla huius Sanctae Sedis reverentia, (unde religionem Christianam haec natio habuit) nullo tuae Majestatis et Imperialis Edicti metu, Sacraenta Ecclesiastica contemnunt, divinum cultum tam pie hactenus observatum abrogant, sanctorum imagines, atque

ipsius divae Virginis, et Redemptoris nostri delent, sacros libros adurunt, nuptias inter sacerdotes et concubinas, ac meretrices, inter monachos et monachas publica pompa celebrant, et prout quemque impetus, aut libido exagitat, in preceps feruntur. Quid quod freti nescio quibus translationibus scripturae sacrae ab hereticis nuper editis, non plebeii modo homines, sub et foeminae de Divino Verbo argutari, decernere, doctissimis viris temere contradicere nusquam non audent. Atque id fieri a praedonibus et perditae sortis hominibus, quos illic magno numero rapiendi cupido in nullum non facinus furentes agit, minus fortasse mirum. At plerasque civitates Imperiales, easque, quas mala ominatione liberas vocari contigit, quae nuper optimo ordine a probis et cordatis cibibus, maximeque piis regi consueverunt, esse hac labe penitus contaminatas, ea demum huius nationis extrema miseria, et calamitas censeri debet. Porro Principum nonnulli non modo hac in parte et ipsi corrupti sunt, sed et istius haeresis autores, et fautores; nonnulli etsi adhuc constant, malo tamen suorum consiliariorum dolo seducti, (quos fere omnes in confessio est esse lutheranos) aliqui intestinis dissidiis, aliqui suorum subditorum metu, quos principio cohibere neglexerunt, in universum omnes diversis de causis tam procul ab officio in hac re tractanda recedunt, ut Germania omnis in manifestam perniciem iam iam casura videatur. Id autem si (quod abominamur) eveniat, quis non videt reliquas etiam fideles nationes in eandem haeresim ne prolabantur periclitari, et totum Christianum nomen immanissimum Turcarum praedae multo magis quam antea patefieri! Ad hanc extinguendam pestem quanto studio, opeque incubuerit fe. re. Leo X Precessor, et secundum carnem frater patruelis noster, testis est ipsa Majestas Tua, quae eiusdem Leonis assiduis persuasionibus, et piis adhortationibus saepius requisita, praclarum illud edictum in Wormatiensibus comitiis contra hanc heresim promulgavit. Quod si ut sanctissimo fuerat decretum, ita mature executioni fuisset demandatum, dubio procul hac nunc molestia Christiana respublica careret. Verum quum sic divina providentia permisum fortasse esset, ut per hanc haeresim longe lateque saevientem, qui probati sunt, manifesti fiant, mali vero suorum peccatorum poenas tanto acerbius luant, prospiciendum iam iam est, ne id malum, quod in partem poenae

Dei ira immissum est, ulla nostra negligentia in extremam Christianae rei perniciem excrescat. Qua in re considerare debet Majestas Tua immortalem Deum, quemadmodum duo illa magna in coelo luminaria dimetiendis diebus et temporibus praefecit, ita et in terris gubernando Christiano populo prae coeteris Apostolicam et Caesaream dignitatem immensa sua prudentia constituisse, illam, ut mentes hominum sacramentis fidei, divino cultu, bonisque moribus illustraret, hanc, ut quos illa inobedientes et iniquitatis filios et presertim in haeretica labe obstinatos, utpote perniciosas stirpes radicitus excidendas indicasset, gravioribus, ac etiam capitalibus suppliciis coerceret. Et profecto si quis rem omnem hanc recte perpendat, merito videbitur Apostolica Sedes hac in parte suo munere perfecta, si quidem idem Leo Pontifex ab initio statim huius mali, quam diu in humanis egit, nullum remedium omisit, quod ad curandum hunc morbum facere videretur. Et mox secutus Adrianus Sextus hanc ob causam Nuncium Apostolicum ad Principes populosque Germaniae, Nos vero etiam Legatum de latere dilectum filium nostrum Cardinalem Campiugum, summa probitate, prudentia, et doctrina virum, proxime misimus: si qua fieri posset ut blandis, mitibusque medicamentis, quae oves hac perniciosestima labe essent infectae, sanarentur. Sed quum hac via quam tantopere desiderabamus, nihil proficerimus, reliquum est, ut quod iam ad Majestatem Tuam potissimum pertinet, aliquanto acriora medicamenta adhibeantur. Inviti id quidem (Deus scit) sed ut periti medici facere solent, suademus, ne si diutius hoc carcinoma serpere permittatur, totum Dominici gregis corpus computrescat. Ad hoc te tam sanctum, tamque laudabile facinus agreeundum, non modo Imperiale officium verum etiam Praecessorum tuorum Christianissimum Imperatorum exempla non invitare solum, sed et incitare debent: si quidem Constantinus, qui primus Imperiale Sedem in Orientem transtulit, et Theodosius sanctissimi Imperatores in extirpandis ariana, et nestoriana haeresibus non minus ferrea virga Christianam rempublicam iuverunt, quam in Consiliis ob hanc causam autoritate hujus Apostolicae Sedis congregatis contra haereticorum impetus Sanctis patribus sua presentia antea adstiterant. Atque ut ab Orientalibus ad occiduos Imperatores familiae tuae longa serie coniuncti veniamus, Carolus ille magnus, cuius ut in

nomine, et imperio es successor, ita te rerum gestarum gloria aemulum et speramus, et optamus. Is Carolus quamvis continuis contra immanes Saracenos, et tunc idololatras, Saxones bellis districtus, inque adserenda e Tyrannorum manibus ecclesiastica libertate plurimum occupatus, felicianam tamen haeresim suis temporibus, atque in Germania ortam non prius persequi destitit, quam missò Felice haeresiarcha cum pernici os eius libris ad Romanum Pontificem, universam hanc haeresim extinctam vidit. Sed quid longe tibi repetimus exempla, qui domestica, atque adeo cognata, et recentia habeas? Albertus Caesar, idemque Dux Austriae, unus et maioribus tuis Boemiam haeresim ita attrivit, ut si diutius supervixisset (biennio enim tantum imperavit) ne vestigium quidem eius haeresis fuerit superfuturum. At Philippus Burgundus pro avus tuus, et eius Joannes pater non ne perturbatis Eugenii Pontificis, ei huius Sanctae Sedis rebus ita adfuerunt, ut Florentini Concilii Acta Joannis nomen perpetuo celebre reddant, et praeclarum illud elogium Philippi sepulcro insculptum in omnem posteritatem testimonium perhibeat fuisse ipsius consilio, et ope Eugenium Pontificem, et Dei Ecclesiam ab atrocissimo schismate liberatam? Sed adhuc recentiora facta materni avi tui Ferdinandi, atque aviae Helisabeth Catholicorum Regum oculis tuis tantum non obversari debent, qui in expugnandis a iudaica perfidia suis Regnis, et propaganda apud gentes nunc primum repertas christiana fide, merita apud Deum proemia, et nullis saeculis interritam apud homines gloriam, catholicique cognominis titulos sunt adsecuti.

Horum tu maiorum tuorum exempla non aemulari modo, sed et superare ideo eniti debes, quod Deus optimus maximus quae maioribus tuis, singula tibi uniuersa dedit, Imperiales titulos, tot tantaque Regna, Populos adeo bellicosos, aetatem rebus gerendis idoneam, prudentiam longe supra annos: quibus omnibus si non in defendenda Dei Ecclesia utaris, vide ne tibi ille tanto gravius succenseatur, quantum cuncta haec tibi sua sola benignitate est delargitus.

Excita igitur, carissime in Christo fili, potentiam tuam, et compositis paulisper his bellis, quae te super minimo Christiani Orbis angulo impeditum tenent, labanti universalis Ecclesiae succurre. Neque spes posse te absque manifestissimo periculo eam, quam tantopere optas in Turcas expeditionem mo-

liri, non prius pacatis iis dissidiis, quae Germaniam tuam, quam longa lataque est, ob hanc perniciosissimam Lutheranam sectam multis variisque modis, a debita tibi obedientia fere abalienaverunt. Nos vero etsi (ut superius diximus) quaecumque potuimus et debuimus remedia contra hanc pestem adhibere enixi sumus, dabimus tamen perpetuo operam favente eo, qui Nobis licet indignis sui gregis curam commisit, ut ne Majestas Tua aut alius quisquam, quod praestare tenemur officium, in Nobis merito desideret.

Datum.

Hieronymus Aleander Typon huius Apostolici Brevis compositus: licet non ipsum Breve, sed sequens instructio, etiam ab eo composita, fuerit ad Cesarem missa. Quum sic visum esset ei qui omnia poterat apud Clementem VII.

154.

Instructio mittenda ad Nuncios apostolicos apud Caesaream Majestatem super re Lutheri.

(Acta Wormaciensis fol. 227.)

(Sub fine Aprilis 1524.)

In la causa Lutherana.

Se potra advertir la Cesarea Maestà che non solamente la Saxonia ma tutta la Alemagna alta et bassa, et li soi paesi de Brabantia, et Flandria, Phrygia, Zelandia, Holandia, sono peggio che mai infetti da questa peste, come verisimelmente Sua Maestà deve esser advertita da li soi.

Et ancor che ne li soi paesi d'Austria etc., l'Arciduca fratello de Sua Maestà pari che faci officio degno de sua progenie, et bono, et catholico Principe, nondimeno, o sii perchè li vecchi conselieri de quelli paesi furon sempre mal disposti verso questa Santa Sede, o per altra causa, ogni di si vede qualche gran desordene, et mal exemplo de le cose si fanno secundo questa maledetta setta.

Item le città franche come Noremberga, Augusta, Argentina, Spira, che soleano sempre governarsi prudentemente, sono assai più contaminate che li altri populi. Et per ogni

via demonstrano ben, che quello animo, che sempre hanno hauto de liberarse dal iugo de ogni obedientia, et superiorità d'altri, (quum sit che sempre li Imperatori già molti anni habiino possuto pocco disponer de quelle) hauta questa occasione de la doctrina lutherana, che destrugge ogni obedientia, hanno manifestamente scoperto la malignità de l'anima loro, che per avanti stava occulta: de modo che non solamente in le deliberationi de le Diaete tenute a Norimberga sono state contrarie a la ragione, ma ancor fanno assai peggio in fatti perché sotto nome de far predicar l' Evangelio, non lassano predicar se non lutherani, et prohibiscono a tuti quelli che predican altramente.

Fanno ogni male, a quelli religiosi che seguitano l' anti-
quo rito della Chiesa catholica, et piliano li loro lochi con-
vertendoli in usi profani. Permettendo, anci inducono Pretti
et Monachi piliar molie monache, overo quelle che prima erano
loro concubine et meretrici.

In alcuni lochi destruggono le imagini de Sancti, de nostra
Dona et del Salvator. Non voleno che si facino orationi, a
nostra Dona, nè a sancti, et in alcune Chiesie hanno levato
l' Ave Maria, et in loco de Salve Regina, voleno si dici.
Salve Rex etc. Non servano li ieunii, ne tute le feste debite,
nè li di prohibiti da carne. Non curano li Sacramenti de la
Chiesa specialmente la Confessione. Et ne la Eucaristia sono
dil tuto discordi da la diretta via. Nè voleno che giovanlo le
orationi, et Eleemosyne, a li defuncti. Nè cruanlo li Divini
Officii, nè ornamenti de la Chiesa. Et se alcuna volta, o in
alcuno loco li regimenti fanno qualche demonstratione de voler
far observar l' antiquo rito Ecclesiastico, tutta volta non è se
non fictione, perchè in li effetti non lassano praedicar altri
che li lutherani, li quali sono del tutto contrari a l' ordine
Sacro, imimici de ogni lege cossi canonica, como civile.

Contra questi desordeni Papa Adriano mandò un Nuncio
Apostolico, a la Diaeta de Noremberg, el qual non reportò
altro che resposta captiosa; perchè in loco de dar remedio,
a tanti errori, secundo che commandano tute lege antique
canonice et civili, et lo edicto de la Caesarea Maestà fatto
in la Diaeta de Wormatia de consenso de tuto lo imperio,
senza aucun respetto de Sua Maestà fecero nove conclusioni,
et respondendo de voler dar remedio, et far predicar la pa-

rola de Dio, et voler prohibir le impressioni de libri dannati,
et famosi, hanno monstrato cum li effetti, che hanno altra in-
tentione, perchè hanno lassato dopoi imprimer simili et peggiori libri, fatto predicar li lutherani, et prohibito li boni.

Similmente per dar remedio a le sopradette cose Nostro
Signore Papa Clemente VII. ha mandato, a la ultima Diaeta
de Noremberg el Reverendissimo Cardinale Campeggio Legato,
homo de integra vita, et excellente doctrina, acciò concorrendo
insieme tute queste condizioni, l'autorità, la bontà, la scientia
di tal homo, quelli populi più facilmente se potessero indu-
re a la bona via; nè ha giovato alcuna cosa, perchè tanto sono
venenati li animi loro non solamente contra de questa Chiesa,
ma etiam contra ogni superiorità, che el detto Legato non è
stato ben visto in alcun loco, et in Augusta haveano ordinato
tra quello populo de uscir contra Cento gioveni vestiti da
diavoli, strassinando uno homo legato in habitu de Cardinale;
pur per advertimento de qualche persona de Consilio, forsi
più per la enormità de la cosa che per ben voler, el con-
selio de la terra fece che non seguisse tal desordene.

Poi, a la intrata de Norimberga, fu non senza causa, preso
conselio che non intrasse come soleano li legati cum le debite
solemnitati. Il che mai dopoi che li legati se mandano, è
accostumato far. Li quali et Caesar, et li Re soleno honorar
ne le intrate de le citadi.

Ancora, è da advertir che el Duca de Saxonia Elettor
subito inteso el Reverendissimo Legato esser in camino, se
partì da la Diaeta, et molti altri Principi, et lassorno li loro
Oratori pro forma, acciòchè non se concludesse cosa bona,
perchè dove per el legato venia proposto quello che la ragion
et el dever volea, diceano non haver commisione da li soi
Principi, overo communitadi.

E per resolutione et resposta dil departimento de la Diaeta
havendo li Oratori de le terre franche manifestamente dato
pessima et impissima respuesta: la conclusione universale più
cautelosamente va ad un medesmo fine, et ancor che pari
prima facie più catholica, non dimeno ha in se molto veneno,
et contiene (come è costume loro) alcune captioni assai facili,
a cognoscere, perchè dove dicono esser tenuti exequir el Man-
dato Caesareo fatto a Wormes, et voler obedirlo quanto a
loro sarà possibile, non è altro se non che dove non lo exe-

uirano, harano già parechiata la excusione per questa sua resposta, de non haver possuto. Il che hanno fatto fino ad hora: che se havessero voluto ognuno per se far el debito como poteano, et ancor poteno, non si sarebbe incorso in tanto errore.

Et che sii el vero che habiino pessima intentione, et non dico non possino, ma non voliino exequir el Mandato, si cognosce evidentissimamente per un Capitulo de detta ultima conclusione, dove dicono deversi interim per loro examinar, et separar il bene dal male, de le opere de questi haereticci, acciochè finalmente si sapii che via si habii ad tenir, la qual cosa, oltra che per mille capi è piena de impietà, et scandal, ad dir de pensar adesso che via se habii ad tenir in le cose de la fede; si vede oculatamente che è contra predetto Mandato. Nel qual si commanda expressamente che seguítando la sententia de la Sede Apostolica (A la qual sola appartiene iudicar tal cosa, et tuto el Christianesimo è tenuto in questa parte seguirla, como sempre ha fatto) tuti questi libri cum quello che in essi se contiene, e ben, o male siano prohibiti, et del tuto da annihilare. Il che in simili casi sempre fu osservato et da li Apostoli come appar ne li atti, et da li Pontifici, et universali Concilii, quando se ha trattato de li libri de Haereticci, li quali se non havessero in se qualche apparentia de bono non sarebbero pericolosi anc non da far stima. Et quello che è bono in loro, molto melio si trova, et senza alcun pericolo ne li libri approbat da la Chiesa.

Ancora hanno concluso presumptuosa et iniqua mente, che, a questo San Martino proxime futuro si congregino in Spira tuti li stati cossi Ecclesiastici come seculari, dove se habii a trattar de le cose de la Religion et doctrina Christiana; cosa in vero impia, et pericolosa a la Christianità, si come a loro pertenesse senza el capo de la Chiesa disputar, o decider de tal materia, et non più tosto obbedir li sui superiori et viver secondo el rito da la lege Divina et humana instituto, et fin qui continuato.

Finalmente hanno concluso de renovar la materia de li gravami contra la Sede Apostolica et el Stato Ecclesiastico de Germania, secundo la forma presa in la penultima *Dicta de Nortimberga*, non obstante che quelli gravami per la maggior parte siano falsi, et iniqui, et in alcuni lochi erronei tam in

materia fidei, quam morum, come quelli che sono stati composti per Cancellieri, et Conselieri lutherani, et se pur per li tempi passati ad grandissima instantia de la bona memoria Maximiliano, et de altri Principi de Germania, è stata concessa alcuna cosa non cossi ordinaria, già Nostro Signore felicemente regnante Papa Leone, et dopoi Adriano, et al presente Nostro Signore Papa Clemente sempre hanno abstenuuto far tali concessioni, et è paratissima Sua Santità quando che per o ambasciatori de Sua Maestà, o alcune honeste persone per nome di questa Natione debitamente, et cum filiale obedientia sii advertita di alcuna cosa degna de correzione, far tutto quello che appartenghi a bon padre et pastore dil grege Christiano, et cossi fara, et ha fatto cum effetto per se medesma, dovunque la vede esser necessaria alcuna reformatione. Né sarà debisogno che si facino questi tumulti, ne strepiti per ogni via pernicioseissimi, a la salute de l'anima et beni temporali de tute el Christianesmo.

De tute queste cose Nostro Signore ha voluto che sii advertita la Caesarea Maestà ad lungo, non solo per privato suo commodo, o dil Stato Ecclesiastico, ma per communicar cum Sua Maestà come quella che è il secondo lume dil populo Christiano, accio che da li sopradetti atti la consideri se questi populi fanno pocco compto de Dio, et dil Suo Vicario, che tanto meno, a la giornata farano de Sua Maestà et de altri Signori temporali. Et già ne hanno monstrato assai evidente exemplo: perché oltra che quasi sempre quelli populi habiimo usato pocca obedientia, a li suoi Imperatori, ultimamente in questa Diaeta non obstante che siano vasalli de Sua Maestà et prestatoli el iuramento non dimeno da se medesmi haveano concluso mandar Ambasciatori al Re de Franza, il che par che non bene convenghi né a l'honor né al commodo de Sua Maestà, et dopoi, essendo loro prohibito dal Illustrissimo Archiduca, et dal Orator Cesareo che non facessero tal cosa, hanno fatto alcune protestationi pocco honorevoli a Sua Maestà como quella ne deve esser da suoi più amplamente informata.

Le quali cose tute ben considerate, Sua Maestà deve hormai aprir li ochii, et postposta ogni altra cosa attender a dar remedio a tanto scandalo, che par tender a total ruina de la Christianità, et gravissima nota de Sua Maestà la qual oltra che è advoco primario de la Chiesa de Dio, ancora è molto

absurdo che havendo cum tanto matura deliberatione de tuti Principi et populi suoi subditi, come volea la ragion, fatto el mandato contra questa haeresia, non solamente non lo faci exequir, ma toleri ogni di quodammodo in despetto suo farsi maggiori desordeni.

Et ancor che Nostro Signore habii fatto quanto appartiene a se in questa cosa, et che solo resti, a Sua Maestà far la executione come tute lege voleno, non dimeno Sua Santità sarà sempre presta cum suo bon conselio et altri meggj che da questa Sede se pol et deve expettar, assister, et far l'officio de bon Vicario de Jesu Christo.

Per li remedii, è necessario che Sua Maestà quanto più presto mandi per questa causa expressamente in Germania un homo ben instrutto, et che sii de qualità et conditione che quelli Principi et populi cognoscino manifestamente che Sua Maestà se resente et dole esser fatta per loro questa enorme iniuria a Dio, a la religion Catholica et a Sua Maestà cum pocco honor de quelli populi, et damnatione de le anime loro. Li quali in cose de la fede tanto maturamente et religiosamente determinate primo per la Sede Apostolica, et poi per Sua Maestà et de conselio loro in cosi populosa Diaete de Wormes non solamente non habiino obedito ad tal decreto ma ancor habiino hauto ardir in queste loro Diaete de Noremberga, senza deliberation de Sua Maestà limitar detto Edicto Wormatiense, et voler far nova congregation sopra tali materie; il che è de directo contra esso edicto, et le legi antique sacre, et Caesaree. Et che quando Sua Maestà fusse ben stata presente in Norimberga, per zelo de la fede, et honor suo non harrebbe praesumpto determinar questa cosa altramente che già era stata conclusa cosi sanctamente.

Però Sua Maestà per l'homo che l'ha ad mandar faci intender, a quelli tuti Principi, et populi, che non è cosa honesta, né ragionevole, et resolutamente non è de mente sua, che con si manifesto scandalo de la Religion Christiana loro facino congregation alcuna in materia che tochi altro che le cose loro consuetate del imperio, si como fin qui sono accostumati de far. Et in materia de Concilii quando loro desiderasseno alcuna cosa, devono recorrer, a Sua Maestà, La qual se cognoscera el desiderio loro esser justo et honesto, intercedera appresso Nostro Signore (al qual appartiene con-

gregar el Concilio) et tractarasi tal cosa cum li altri Re, et Principi Christiani perché senza loro non si pol far Concilio Universale che vadi ben.

Non besogna che Sua Maestà remetti questa cosa, a la venuta dil gran Cancellieri de qua, perchè è necessaria l'autorità sua, et non de menor persone, ad far che quelli populi obediscano. Etiam perchè el gran Cancellieri non potrebbe cossi ogni fiata piliar conclusione de li remedii che parerebbono a la giornata esser necessarii, senza nova resosta de Sua Maestà che sarebbe cosa longhissima. Et tanto più che la Natione Germanica suspiciosissima, et de natura pocco obedienti, non darebbe fede a le ordinationi, che venissero dal gran Cancellieri essendo lui in Italia, anci direbbono che fusero inventioni nostre. Il che non potrano dire se Sua Maestà mandara un'hom de Hispania per questa cosa solamente.

Adverta la Cesarea Maestà che per l'honor de Dio et suo sarebbe bono si pensasse de privar lo Elettore de Saxonia, et transferir lo Elettorato in un Principe che più piacesse a Sua Maestà et paresse far al proposito de questa materia, et de le cose sue. Perchè el detto de Saxonia per esser stato autor et fautor de questa haeresia, meritasi per le legi sacre et imperiali esser privato, como etiam per la ignominiosa desobedientia, la qual lui ha usato contra lo Edicto de Sua Maestà et de tutto lo Imperio, che in vero è cosa non solamente de pocco honor a Sua Maestà ma ancora periculosa in farli minuir, et forsi levarli la obedientia de li altri Principi, et Populi, se vedeno un cosi manifesto error del Duca de Saxonia esser impunito.

Sarebbe ancor bono che Sua Maestà pensasse, a dechiarar per adesso una sola de quelle terre franche esser incorsa in le poene del Banno Imperiale, et metterli le represalia si per Germania, como per tuti li lochi, dove hanno mercantie tanto più che si vede essi medesmi mercanti molto haver pecato in questa haeresia. Questo volentieri vederebbono li Principi de Germania, et se metteria terror, a le altre terre, et Populi, etiam non senza grande utile de Sua Maestà. Et questi non sono remedii novi, ma consuetissimi, et per molto menor causa da li boni Imperatori più volte usati.

Finalmente tenghi certo Sua Maestà che Nostro Signore non si move in questa cosa per el privato commodo, o utile, che venghi de la Germania a questa Corte; che certo è tanto

poco che niuno el potrebbe creder, ma per el danno de tante povere anime: et perchè amando Sua Maestà de amor Paternale, li dole, che a li tempi de quella, smembrandosi dal grege di Dio la nation Germanica, se imputasse, a Sua Maestà che per defetto de prudentia l' havesse lassato incorrer questi populi soi subditi in tanto error, o fusse stata negligente in retraherli de tanto male: Perchè non è de creder che Sua Maestà manchi per la piccolezza de forze, attento che niuno Imperator de Germania mai sii stato si potente: Il che par che la Divina providentia habui ordinato a nostri tempi, per dar remedio a questi errori, in li quali Dio ha permesso una parte del Suo Populo incorrer per li loro peccati.

Et per ultima conclusione sapii Sua Maestà che Nostro Signore dopoi fatta ogni diligentia che ad se appartiene per non lassar perir questa Natione, si vedrà che d'altrui manchino li debiti remedii, se remettera, a la volunta de Dio, et attendera cum lo adiuto di Dio gubernar el resto del Grege ad se commesso, et sara sempre vero Pontifice; et iam bona conscientia non potra esser se non grande: Ma che Sua Maestà ne harà più a perder, considerando oltra el carico de l'anima et dil honor, etiam la iactura che farà de li beni temporali, del che non solum Sua Maestà ma ancor li soi Successori et el sanguue suo ne harrà incommodo, desonor, et danno, non solo in le cose de Germania, ma (che Dio non lo volii) forse ancor ne li altri soi regni et Dominii, che per simel exemplo se potrebbero facilmente levar, vedendo li errori de Germani esser per Sua Maestà impuniti. Perchè li Populi sempre sono cupidi de novitade, et specialmente desiderano levarsi dal collo il iugo de la subiectione.

155.

Clemens VII. Archiduci Austriae.

(Armar. XI. caps. XII. N. 13.)

(11. Maii 1524.)

Dilecte fili etc. De tuo prestanti animo in christianam rem et fidem, amore erga nos, in Sanctam Sedem apostolicam officio, iam usitatum est nobis aliquid audire quotidie; et quo-

modo tua singularis virtus ac pietas in omnibus gerendis rebus versatur. Itaque, quamquam dilecti filii nostri Laurentii cardinalis legati testimonium crebro audiamus de te omnia preclara commemorantis et te tuis consiliis, studiis, actionibus confidere ac nisi ingenue predicantis; tamen facta tua omnium testimoniis sunt maiora. Quae hoc etiam nobis gratiora accidunt quo non dubitamus te, in tanta tua fide, tanta virtute, quam Deo cuius ipsius causa tuendo ac sustinendo prestas, dare et aliquid amori nostro, quo tu nobis affectus nos vero erga nobilitatem tuam mirifice incensi sumus, vel enim quia tu talis es et ut dignus maxime sis qui ameris, vel quia nostrum omne iudicium ac studium iamdiu serenissimo Cesari tuo atque tibi ac omnium eminentissime domui vestre fuit deditum, ita nobilitatem tuam nostra flagranti benevolentia complexi sumus ut videamus in tui memoria et recordatione potissimum acquiescere. Accessit sancta et celestis coniunctio que nostros animos precipue copulavit qui in Dei summi causa communiter laboramus, nos pro aliorum salute, tamen pro tuorum, quamquam nobis alieni non sunt quos Deus omnipotens nostre cure et pastorali vigilie voluit esse commissos, maxime animo autem sunt tui inter quos tu imperio excellis et pietate, qui tamen tibi, sicut debent, essent dicto audientes, tuisque salutaribus praeceditis et monitis obtemperarent. Profecto nec ipsi ruerent in animarum suarum exitium cum tantis et tam pernitosis erroribus, et nos laborum nostrorum fructum optabiliorem haberemus. Sed utcumque hec ita turbari permittit Deus, nobis nostra omnis est dignitas in Deo et recta voluntate constituenda. Illud mirati sumus vel doluimus potius, tua nobilitate presente, decretum in Conventu fuisse factum in cuius exordio cum videantur omnes decreti Wormatiensis mentione facta quod hic per serenissimum fratrem tuum Cesarum et illum conventum fuit statutum, illi decreto velle reverenter et sicuti decet parere, mox in progressu revocatur in controversiam, et que disputabilia sunt ex novis damnatis que iam doctrinis in futura dieta decernuntur proponi; in quo non magis certe illuditur Sedes Apostolica quam ipse Cesar, et tu qui vim et auctoritatem geris Cesaris. Sed quem de his ad supradictum legatum nunc scribimus ut cum Nobilitate tua communicare habeat; tu illi fidem prebebis, teque ad perseverandum in optimi et invictissimi principis officio ut

semper solitus es exhibebis paratum. Nos enim Nobilitati tuae gratias quas semper debemus pro ipsius meritis libenter agimus et tue prestantissime menti ac pietati eam prestamus benevolentiam ut nihil ardentius nostro erga te amore reperiri facile posse videatur, Dat. etc. Die XI Mai MDXXXIV.
Anno Primo.

Sadoletus.

156.

Clemens VII. electori Treverensi.

(Arm. XI. Caps. XII. N. 16.)

(11. Maii 1524.)

Venerabilis Frater etc. De optimis officiis fraternitatis tuae erga fidem Christi, et Sedem hanc Sanctam, per litteras Dilecti filii nostri Laurentii Sanctae Anastasiae Praesbiteri Cardinalis Campepii, nostri, et Sedis Apostolicæ de latere legati certiores facti, est quod agamus gratias Deo, qui in quamvis magna copia zizaniorum, aliquid tamen boni et electi seminis semper reliquum esse vult, quod fructum centuplum possit afferre; Tuæ vero fraternitati plurimum cum Domino gratulemur, quæ sola nobis visa est, aut certe cum paucis, non solum obtrictione divini nominis, quod omni christiano ritu confundendo, in opprobrium vocatur, propter eam, qua prædicta est religionem molestia affici; sed propter sapientiam etiam, quorum ista tendant, et quem ad finem spectent, prævidere. Utinam tam prompte remedia tanti mali inventire possemus, quam promptum est omnibus istius nationis principibus ac præsertim ecclesiasticis (nisi Deus averterit) periculum! Ac nos quidem, si temporalia commoda spectemus, parum aut nihil sumus amissuri, salva enim semper erit nobis dignitas; sed noster omnis dolor ex Deo est, neque incommodo nostro, sed pereuntium animarum misericordia; et divini cultus dispendio, commovemur. Cum ergo videamus quid novissime in proximo conventu Norimbergæ fuerit statutum: in quo cum premissum fuisset omnium consensu, se decreto Wormatiensi, per conventum illum tunc præsente Caesare facto, esse sicut decens erat, obtemperatu, ad extremum

quæ tunc determinata et damnata fuerunt, rursus in controvrsiam et disputationem vocantur, ut detur omnia confundere quaerentibus sui veneni fundendi et propagandi facultas: quasi aliquid boni seligi ex illis possit, et non contagione pestilentium proxima quaque inficiantur, eandemque reddant tabem. Sed de his Deo omnipotenti, quem testem et iudicem animi nostri recti, atque istorum, qui talia alunt voluntatis facimus (sic) profecto erit curae. Nos tuae fraternitatibz debitum honorem, pro ipsius maximis meritis voluimus reddere, et Tibi agere gratias, qui in optima mente et sententia semper persistieris. Hortari autem te, ut supradicto Legato nostro et amore, et studio, et diligentia consiliorum tuorum assistas, si quid forte remedii possit ostendi, non arbitramur necessarium esse: non eget enim admonitione, pietas in Deum tua. Illud potius monere te, et significare tibi volumus, quaecumque ad commodum et honorem tuum ac tuorum pertinebunt, nos semper studiose, amanterque facturos, sicut dicto nostro Legato mandavimus, ut tecum nostro nomine communicaret. Cui fraternitas tua omnem fidem præbebit.

Dat. Romæ die XI. Mai MDXXIV. Anno primo.

157.

Clemens VII. Cardinali Eboracensi,

(Clementis VII. Brevia Ann. I ep. 347. fol. 887.)

(16. Maii 1524.)

Mittimus ad istum Regem invictissimum et ad circumspectionem tuam exemplum eius deliberationis et decreti quod in hac proxima Nurebergensi dieta Germaniae factum est, circa res fidei et causam hanc Lutheri; in quo aliqua bona sunt. Videntur enim Decreto Wormatiensi quod tunc in conventu illo per Caesarem ipsum de Conventus sententia editum fuit, magna ex parte veille obedire; aliquæ vero non ita nobis probabantur; revocare enim rem ad novas disputationes et conventum ob hanc causam indicere, causasque et determinationes fidei sanctæ toties iam factas atque receptas rursus ponere in controvrsiam, sentit nonnihil a veritate et integra religione profecto dissentaneum. Sed haec inaequalitas et discrepancia accidit quod in magno conventu ubi multi boni sunt, malos

etiam intervenire, sicut in bono tritico zizania nesse est. Illud nobis non admodum modeste factum visum est quod de Concilio loquuntur generali non secus ac si soli domini omnium rerum essent, et Christianitas una sit Germania; cum et ad quem pertineat, ac quorum de consensu convocare Concilium omnia iura demonstrent, et nunc eis incommodis implicita sit Christianitas ut multa prius explicare nesse sit, quam hoc devenire. Verum haec gubernabimus ea ratione quam inspiraverit nobis Deus, animo quidem etiam maiore quam tantorum turbinum concursus qui et a Turcarum armis et ab intestinis Christianorum incommodis nos praemunt, videantur postulare. Quid enim vel animi vel consilii deesse potest rite et firmiter in Domino sperantibus? Habetis etiam protestationum exemplum quae per liberarum civitatum Nuncios in eodem conventu factae sunt, quae quo animo sint, infido vide licet et corrupto, et quid nobis in presentia videatur affirri remedii posse, ad dilectum filium Melchiorem Langum Camerarium nostrum cum circumspectione tua praecepue communicandum mittimus, cui tu fidem omnem habebis. Nostrum est nunc hortari in Domino circumspectionem tuam ut singularem eam prudentiam qua in primis pollet et auctoritatem qua summe est praedita, conferre omnem ad tutandum Christianae fidei et huius Sanctae Sedis, cuius ipsa honoratissimum membrum est, decus non postponat, eumque amorem quo nobis proprie affecta est et cui nos non minori benivolentia respondemus, in hac re totum ostendere; si tamen perennis et perpetua laus tua et istius summi ac nobis coniunctissimi Regis in hoc negocio maxime posita est ut possimus aliquando Rempublicam Christianam tot incommodis laborantem his perniciosearum haeresum et gravissimae impietatis malis, Deo annuente, liberare. In quo tu quidem dignissimum ac sanctissimam operam praebebas; undique enim intelligimus ac etiam ex eiusdem Melchioris litteris qua prudentia et vigilia serpenti huic labi circumspectio tua occurrat, quam quomodo idonee . . . ob tam singulare meritum non repetimus; nam neque . . . litterae animo nostro satis . . . in coelo perpetua inter homines profecto singulari . . . litterar cum summo . . .¹⁾.

Dat. Romae etc. Die XVI Maii 1524 Anno p^o.

¹⁾ Ob origine omniro corrosum verba desiderata perierunt.

158.
Exemplum Capituli litterarum Caesaris ad Ducem Sessae
et alios oratores in Urbe.

(Armar. XI. Cap. XII. N. 23.)

(Circa Maium 1524.)

Ancora ci ha scritto un' altro breve supra le cose de Luther et la conclusione che se è presa nel ultima dieta imperiale in Nurimberga con la intimatione di nuova dieta a Spira per la convocatione di tutta la natione Germanica, per attendere alle cose de dicto Martino Luther et altre del Turco et dello Imperio dirette a Sua Santità, che ci è doluta assai questa convocatione et conclusione per che vediamo che di quella non può seguir se non maggiori scandali et errori, alli quali Dio sa quanto noi vorremmo con tutte le nostre forze ovviare, et per questo effetto habbiamo comandato che di presente si scrivin lettere al Illustrissimo Infante nostro fratello, al Regimento, alli Elettori Principi et Stati del Impero generali et particolari, la copia delle quali saranno con la presente a causa le possiate mostrare a Sua Santità; et perchè potria essere che dette lettere non facessino l' effetto che converria per impedire la detta convocatione, et a noi ne potria seguire maggior displicientia in non obbedir alle nostre lettere come feciono dello editto tanto solennemente promulgato nella città di Wuormatia, et vedendo che questo male cresce tanto et piglia tal vigore che non si potria extirparlo senza uno delli dui remedii, o con la presenta nostra per gastigarli rigorosamente, la qual non potria essere tanto presto, o che si facesse una convocatione d' un concilio generale per eradicare questa setta con ragione et giustitia, el qual siamo resoluti rimettere a Sua Santità, acciochè vegga et conosca quel che li parra meglio debbiamo far dal canto nostro perchè non habbiamo a mancare con la robba, con li stati et nostra propria persona come buono et vero figliolo di Sua Santità et della Santa Sede, al remedio di questo tanto evidente danno della religione quanto in noi sarà possibile et la Sua Santità deliberassi et li piacessi di mostrare che vuol compiacere a quella natione in convocare el concilio universale di tutta la Christianità come

loro l' han chiesto al Cardinale Campeggio Legato di Sua Santità, per ventura saria meglio de prevenir la detta Dieta di Spira et far l'intimatione et publicatione del detto Concilio universale per la estate proxima et più presto che si potesse fare; et poi demandono si faccia nella Magna, patria Sua Santità eleggere per questo la città di Trento, che per loro è tenuta della Magna ancora che sia in Italia, et avanti che venisse l' tempo della convocatione si potria con giusta cause mutarlo in altro luogo più a proposito o in Roma, o in altre città d'Italia, et ancora che l' termine della convocatione fussy per primavera per impedir più facilmente la Dieta di Spira, si potria di poi a nostra requisitione pro rogarlo. Direte a Sua Santità che consideri molto ben el tutto et ci avvisi il suo parere, che non lasceremo di seguir suo buon consiglio come di nostro vero padre, et corrispondeleri come buon figliolo et protector di quella Santa Sede. etc.

159.

Carolus Clementi.

(Epist. Princip. I. fol. 219.)

(18. Maii 1524.)

Beatissime Pater Domine Reverendissime.

Libenter eorum commodis consulimus, quorum fides industria et assiduus labor ac diligentia non solum nobis et maioribus nostris, sed etiam Sanctae isti Sedi et orthodoxae fidei usui et ornamento fuit. Cum itaque honorabilis utriusque juris Doctor Balthasar propositus in Waltkirch consiliarius noster devotus dilectus in magnis et arduis rebus Divo Cesari Maximiliano Domino et avo nostro colendissimo preclarissimae memoriae diligentissime serviterit, et Imperialem Cancellariam summa cum laude et integritate multis annis administraverit, nec non defuncta eius Maestate ad obsequia nostra evocatus, nobis cum multis in rebus, tum praecipue in conventu nostro Imperiali Wormatiensi singularem operam et fidem illibatam navaverit; quippe ibidem contra lutheranam heresim mira

eius industria precipuaque doctrina, et intimus zelus, (quem certe in tanta reipublice Christianae calamitate et discrimine cuiuslibet vere Christiani hominis pectus insidere decet) clarus illustrisque extitit; quare huius viri dexteritate fide et doctrina usque adeo devincti atque illecti sumus, ut ipsum prae coeteris supramemorati Avi nostri consiliarii solum dignum censuerimus, quem apud nos in Hispania haberemus, eiusque consilio et opere in administratione Sacri Romani Imperii potissimum uteremur; qua in re cum nobis ita operam suam navet, nihilque ipsum in omnibus actionibus suis tam cordi habere, tamque studere et conari animadvertisimus, quam pro pacto lutherani furoris virus e Germania nostra quam celerrime ac plenissime extirpari et evelli possit; jure merito cogitationes nostras in eodem ornando atque honestando convertimus. Verum cum ipse non nisi in superiore Germania patria sua Ecclesiasticis beneficiis donari et remunerari cupiat, Nobisque pro nunc nulla sit in ea provintia Sacerdotiorum conferendarum facultas aut commoditas, supplicamus Sanctitati Vestrae etiam atque etiam dignetur vel nostra causa, vel eximiorum etiam dicti Balthasaris meritorum intuitu, vel propter ipsius in Sanctam istam Sedem singularis studii et fidei ardorem, eidem de speciali vestra gratia reservationem Beneficiorum Ecclesiasticorum usque ad summan duorum milium Ducatorum auri, in civitatibus et Dioces. Treverensis, Argentiniensis, Constantiensis et Basiliensis, proxime vacaturorum benigne concedere; ita quidem quod hujusmodi reservatio, etiam ad Dignitates principales tam Metropolitanarum quam etiam Cathedralium et Collegiarum Ecclesiarum in meliore forma latissime extendatur, ac etiam si opus fuerit, qui in hujusmodi concessione reservatio spiritualis ad Proposituras sanctorum Paulini et Symeonis intra et extra muros Treverensis eidem competitatur. In quo Sanctitas Vestra rem faciet et clementia sua dignam, et nobis imprimis iucundam atque acceptam, quam nos etiam erga eam omni filiali nostra observantia recognoscere laborabimus, quemadmodum ex magnifico fidi dilecto Oratore et Consiliario nostro Gerardo de Plana, Rupis Domino (cui in his etiam omnimodam fidem et benignam audientiam exhiberi cupimus) latius intelligere poterit, et Sanctitatem Vestram optime valere sacrosanctaeque Ecclesiae diu foeliciter preesse cupimus. Datum in Civitate nostra

Burgensi die XVIII. Mai Anno Domini MDXXIV. Regnorum nostrorum Romani quinto aliorum vero omnium nono.

Carolus divina favente clementia e. Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae Hispaniarum utriusque Siciliae, Hierusalem, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae Brabantiae, etc. Comes Flandriae etc.

Alexander.

160.

Joachinus Brandenburgensis Clementi.

(Epist. Primo. I. 221.)

(20. Maii 1524.)

Post beatorum pedum oscula devota, paratissimum obsequi affectum. Sanctissime pater Domine clementissime, litteras suas Vestra Sanctitas summo sue paterno pietatis animo Reverendissimo in Christo patri Domino Laurentio Tituli Sanctae Anastasie presbitero Cardinali Campegio Vestre et Apostolice Sedis, ad proximum Imperiale Conventum Nurimberge celebratum, de latere legato, ad me dederat perferendas, gratulanter accepi, quibus incredibilem et fermissimam sibi de me propulsande lutheriane infectionis, nec non procuranda tranquilitatis, et cristiane reipublice defendende opinionem concepisse intellexi. Egissem equidem ad Vestre Sanctitatis vota, hoc cristianum opus, quantocumque meo presidio accuratissime si per negotia mea urgenta conventui antedicto, sicuti animo affectabam interesse licuisset; profecto etenim ingens gaudium michi insedisset, tum ipse consilio studio labore et hortatu, quidquam quod in honorem Omnipotentis Dei, communis cristianitatis salutem, imo et Vestre Sanctitatis, totiusque Romane Ecclesie augmentum cessisset, efficere potuisse; eodem potissimum intuitu, quo Vestra Sanctitas tam nimis emergenti heresi et furori populari condolens, tanta gratia et pietate pro sublimi pastorali suo officio erga Germanicam Nationem affecta, Sacri Imperii proceres legati sui auctoritate, prudentia et ope commonebat, quo turbatis rebus consulatur ferventius. Qua re cum gratias michi ac-

cidere nequeat, offerens me ac omnes vires et ingenii et fortune impensurum, in hiis que ad conservandam christianam, et fidem et religionem conducunt; attamen Vestram Sanctitatem latere nolo a plerisque adversariis meis super me, etiam quantumcunque iustis causis fulcitum, multa coniurari, quo in vetustissimo hereditario iure meo, quadam nescio velata adhesione vehementer turbare, et propterea Vestram Sanctitatem, quam sibi turbationem et iniuriam meam, haud secus, quam suam propriam existimare non diffido, humillime rogo, pro Vestre Sanctitatis in me comprobata affectione comodiiora qua studiosissime poterit, via in primis precibus suis apud Cesareum Maiestatem, michi ita prodesse dignetur, et tandem efficeret, ut gratia et presidio sacratissime Cesaree Maiestatis Domini mei gratiosissimi, apud quam Vestra Sanctitas auctoritate maxima pollet, sub iusticie clipeo, uti et Sua Maiestas spontanea benignitate me semper amplectitur, in iuris et possessionis mee conservatione tuer atque defendar; quod si Vestre Sanctitatis operam michi profuisse sentiam me sibi et Apostolice Sedi arctiori recompensationis vinculo divinciet. Si quid etiam prefatus Sedis Apostolice legatus Vestre Sanctitatis nomine, denuo michi per se vel suum quemquam fidelem retulerit, benigna audiencia consilio et opera, eidem non deero. Ceterum Vestram Sanctitatem plurimum peto quo Reverendus in Christo Dominus Johannes Episcopus Hyl demsheimensis affinis meus charissimus tum ab Ecclesia sua veluti exul ac profligatus in iustissima sua causa Vestre Sanctitis gratia et assistentia foveatur; agit in eo namque Vestra Sanctitas rem sua pietatis dignam, et michi longe gratissimam erga Vestram Sanctitatem quam Deum optimum maximum felicissime in evum conservet pro viribus remerendam.

Date ex castro meo Coloniensi Vicesima die mensis Maii Anno Domini Vicesimo quarto.

Eiusdem Vestre Sanctitatis.

Joachinus Marchio Brandenburgensis Sacri Romani Imperii Archicamerarius Princepsque Elector Stettinensis pom meranie etc. dux etc.

Manu etc.

161.

Duces Bavariae Clementi VII.

(Epist. Principum I. fol. 24.)

(6. Junii 1524.)

Cum Reverendus et Illustris Princeps, Henricus ex Comiti bus Palatinis Reni et Ducibus Bavarie, Prepositus Cloacensis ac modo (uti fertur) in Coadiutorem Vormaciensem deputatus frater consanguineus noster charissimus, per capitulum traiectense in Episcopum Ecclesiae eiusdem electus fuerit, intelligamusque Episcopatum eundem iam aliquot annis multa hostili ter passum adeo ut oppida quedam hostium expugnatione desciverint, reliqua vero ad ingentis exactionis et tributi annuam prestationem compulsa sint, cui adversitati frater et consanguineus noster non nisi profusissimis sumptibus resistere poterit; perspiciamusque Vormaciensem Ecclesiam adeo venenatam ac Lutherana heresi infectam ut non nisi potenti manu curanda sit, verendumque si coadiutoriam talem frater et consanguineus desirerit nemoque magnatum eam tutandam suscepit exitum ei Ecclesiae imminentem; Ut igitur utramque Ecclesiam suis viribus restituendi sepelido fratri et amico nostro occasio facilior prestatet, S. V. perquam devote et humiliter precamur ut preter erogacionem aliquam, electionis confirmationem ac coadiutoriae cum ceteris eius beneficiis retentionem clementer largiri, eiusque se precibus exhorabilem prestare dignetur. Unde futurum speramus ut singulare industria eius, nostroque omni ope, utraque ecclesia a tam miserabili lapsu fortunatiorem erectionem sensurae sint, facietque S. V. in hoc rem uti eiusdem ecclesiae utilissimam, ita et nobis gratissimam, quam omni conatu debitaque diligentia promereri studebimus, talesque erga S. V. nos ostensuros speramus, ut facile in nobis obedientissimos filios ac penitus devotos cognoscat, cuius sacratissimis pedibus nos humiliiter commendamus. Ex Breidelberga VI. Junii anno a nativitate Christi MDXXIV.

S. V. -- Deditissimi filii

Fridericus Dux Bavariae,
comes Palatinus etc.

Ludovicus Dux Bavariae,
p. manum prop.

Philipus Comes Palatinus, Dux Bavariae.

162.

Ferdinandus Archidux Austriae Clementi VII.

(Arm. XI. Caps. I. N. 74.)

(30. Julii 1524.)

Si tam magno successu quam magno studio pro pietate mea in Religione promptaque erga Sedem istam observantia conatus meus profecisset, excitatis istis periculis erroribus atque rerum confusione optatus finis in proximo Imperii Conventu impositus esset, aut saltem magna eorum qui ab orthodoxa fide desciverunt, pars in rectam viam rediisset; quamquam ego propterea hoc studium, huncque animum neque declinavi neque despondi, non ignorans aliam tota mea vita vix dari posse occasionem qua Deo gratius obsequium prestari possim. Quapropter cum hac non successisset via, nimium Deo adhuc irato, aliam arripere libuit, per quam apud Ratisbonam id, propitio illo, obtinuimus, quod Noremberge nullis modis obtinere quivimus. Jamque ego ipse facto synceritatis mee fidei, absit iactantia verbo, exempla indies presto non obscura. Quippe non est aliud sub sole quod ardenter disydero quam quod de medio Provinciarum mearum tollatur tam tetrum hominum genus; quod non ob aliam causam Beatitudini vestre scribo quam ut leniat dolorem illum suum quem ideo accepit, quantum ex litteris suis intelligere potui, quod que sanctissimi Patres procul dubio afflati Dei spiritu condemnarunt, per Lutherum quasi ab inferis denuo eruta, in futura dieta in disputationem proponi debeant. Quod autem eidem litteris me ad perseverantiam exhortatur, quam etiam in partem pluribus Rev^{us} Dominus legatus mecum egit, persuasum esse velim Beatitudini vostre mihi omnino curae fore ut quod coepi qua licet praestabo, et exequar per omnem occasionem officium boni et iusti principis, qui Ecclesiae Dei prodesse debet, posthabitis omnibus privatis affectibus. Nam hic respi ciendum non est quod plures faciunt sed quod fieri debet, parvi quamecumque faciens iacturam quam aerarium meum accipit in opprimentis subditis meis hac labe infectis et quidem non privatis tantum sed totis oppidis, quae presidio et robore militari tuenda sunt, ne ad seditionem res exeat. Quae res

non parum obfuit institutae meae contra impium Turcam defensioni, qui crebro populos meos vexat clade, incendio, praeda, depopulatione, cuius tanta est potentia, ut illi ego, si etiam res mea essent longe florentissime, par esse nequeam. Cumque nuper recensitis viribus meis, cunctis viderem eas omnibus simul numeris nequaque sufficere cum pro ponendis opportunitus praesidiis circa loca discrimini exposita, tum pro cohibendo ulteriori impetu et hostili incursione ad interiores provincias meas, quarum pomeria iam rabies illa ferocissima attigit, ad expetenda externa auxilia confugi, ipsa necessitate, nulla voluntate adactus, si modo externa appellari debent quae a me contra communem hostem petuntur. Fallor si hoc casu studium omnium commune esse non debet. Quantum autem opis et subsidii Beatitudo Vestra si potuisset, prestatura erat, facile ex literis suis cognovi, quibus mihi omnem inopiae et debitatis sue rationem aperit, Sanctumque lubens amplectore suum in me animum, cum ob hoc ipsum qui tam paterne mihi mentem suam significaverit, tum quod pollicetur si aliqua interim se aperuerit occasio subvenienti mihi, quod eam non sit pretermissa. Atque utinam id tam vere eveniat quam fiducialiter optat, scilicet Deum manum illam hostium in aliam partem aversurum esse; sed hanc securitatem mihi perpetuam fore non sinit frequens nuntius qui admonet Tyrannum illum si alias unquam pertinacius spirare exitum Christianorum, hasque incursionses sequuturas validissimas copias. Itaque velim nolim cogor et impellor undique flagitare subsidia, quibus saltem inter Provinciarum mearum limites muniam et custodiā ne quidpiam irreparabilis facturae et incommodiā hoste inferatur, donec coeteri Christiani potentatus positis dissidiis et similitudinibus, cui rei omnem Beatitudo Vestra impedit iam operam, et iustum et necessarium illam generalem expeditionem suscipiant. Erat autem animus meus hac aestate si ad meas auxiliares illae vires quas certa fiducia promittebam accessissent, non solum firma praesidia collocare sed etiam quae recens loca hostis abstulit recuperare. Mihi certe dici non potest quanta amaritudine animae meae accipiam meorum excidium, idque eo me cruciat magis quod ego miseros, nisi adiuvar, incolumes servare nequeo a tyrannide impiissimi hostis. Et tamen quam sub hac aestate destinaveram facere expeditionem ob defectum subsidiariorum virium intermissam cum

Dei adiutorio prosequendam meditor iam futuro anno, cuius causa me ad has patrias recepi in Imperii aliisque superioribus meis provinciis quantumvis mea praesentia aegre caruerint, ut dem ordinem cum his provincialibus meis, quos Tyrannus ille prae caeteris infestat magis, tam circa parandum commeatum et victualia quam instruendam Artelariam et quae ad illam necessaria sunt, sine quibus tanta res penitus confici nequit. Itaque subsidiis pecuniaris adiutus, positis in ordine tam necessariis commoditatibus, et provisionibus factis, alacer rem aggredi possim. Atque utinam id propriis sumptibus facere licet, tum neque Beatitudini Vestrae neque ulli mortalium essem onerous. Quamprimum, maiorem in modum et hortor et rogo ut me iam velut importunum exactorem non repellat a facie sua, sed mansuetudine et clementia sua incomparabili non solum benignas aures praestare sed etiam, ut iterum atque iterum imploro et quam maxime possum serio et in plenitudine spei et fiduciae meae quam posui in eam, obsecro, quantum eiusmodi auxiliū possit ferre mihi impartire, eiusque modum et rationem in tempore aperire dignetur, ut collatis hue omnibus opibus et viribus meis, proximo anno propulsem hoc quod imminet cervicibus subditorum meorum extitale malum; vicissim datus operam ut eam istius auxillii non paeniteat, qui brevi, propitio Deo hoc metu hocque malo liberatus et securior factus, totum deinde me ipsum ac caput meum convertam ad defensionem sanctae Sedis et istius dignitatis. Quem interim protegat et tueatur ille qui eius auctor est, Deus noster Christus. Ex Vienna, die Tricesima Mensis Julii Anno Domini MDXXIV.

E. S. V.

Humilis et obsequens filius

Ferdinandus Arch. Austriae.

Ia. Spiegel.